

УДК: 303.62:[378:005.6](045)

Гордійчук С.В.

**Соціологічний моніторинг як елемент системи забезпечення якості
на інституційному рівні**

Анотація: У статті аналізується використання соціологічного моніторингу як елементу внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності. Наголошується на необхідності реалізації стандартів та рекомендацій із забезпечення якості вищої освіти у частині «інформаційні системи» та «публічність інформації» щодо здійснення, вдосконалення, модернізації освітнього процесу та прийняття на її основі ефективних управлінських рішень. Описується досвід комунального вищого навчального закладу «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради з впровадження системного соціологічного моніторингу у вигляді анкетування студентів, викладачів, інших зацікавлених осіб, для визначення рівня якості викладання, організації освітнього процесу, оцінки науково-методичного та організаційного забезпечення навчальних дисциплін, кадрової політики, адаптації студентів, діяльності приймальної комісії, рівня освітніх сервісів, набуття фахової компетентності тощо.

Ключові слова: соціологічний моніторинг; анкетування; якість; якість освітньої діяльності; внутрішня система забезпечення якості.

Згідно з Національним освітнім глосарієм, якість вищої освіти є рівнем здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти; якість освітньої діяльності - це рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі/ закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань; забезпечення якості – сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому), національному та міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх

навчальних програм і присудження кваліфікацій. Глосарій також визначає, що якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу, з метою забезпечення якого розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005р.), стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (документ, ухвалений на Болонському саміті в 2005р. у Бергені (Норвегія), призначений для вищих навчальних закладів та агенцій із забезпечення якості вищої освіти, містить стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах, зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та стандарти щодо агенцій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти) [1,2,3,4].

Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах мали наступні характеристики діяльності: політика закладу і процедури забезпечення якості; затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм і дипломів; оцінювання студентів; забезпечення якості викладацького складу; навчальні ресурси та підтримка студентів; інформаційні системи; публічність інформації. Стандарт зовнішнього забезпечення якості враховував: використання процедур внутрішнього забезпечення якості; розробку процесів зовнішнього забезпечення якості; критерії для прийняття рішень; процеси, що відповідають своєму призначенню; звітування; подальші процедури; періодичні перевірки; загальний аналіз системи. Європейські стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості передбачали: використання процедур зовнішнього забезпечення якості у вищій освіті; офіційний статус; діяльність; ресурси; програмну заяву; незалежність; критерії та процеси зовнішнього забезпечення якості, які застосовуються агенціями; процедури підзвітності [5,6].

Внутрішня система забезпечення якості, що діє на інституційному рівні, визначає фундаментальні положення, серед яких:

- «інформаційні системи» - стандартом обумовлено, що навчальні заклади збирають, аналізують і використовують відповідну інформацію для

ефективного управління. Рекомендовано створити інформаційні системи забезпечення моніторингу якості кожного конкретного закладу, при цьому аналізу підлягає: досягнення студентів та показники їхньої успішності; результати працевлаштування випускників; задоволення студентів навчальними програмами, які вони виконують; ефективність роботи викладачів; контингент студентів; ресурсне забезпечення; ключові показники діяльності навчального закладу; самоаналіз діяльності навчального закладу у порівнянні з іншими закладами вищої освіти;

- «публічність інформації» - стандартом передбачено регулярне оприлюднення найсвіжішої, кількісно та якісно об'єктивної інформації про діяльність закладу освіти. Рекомендовано розміщувати на офіційних сайтах та інших публічних джерелах інформацію, що стосується контингенту студентів; навчальних програм, що реалізуються у закладі вищої освіти; очікувані результати навчання; перелік кваліфікацій, що присуджується начальним закладом; наявні процедури викладання, навчання, оцінювання; відгуки студентів та випускників; інформацію про працевлаштування тощо.

Отже, для реалізації стандартів та рекомендацій із забезпечення якості вищої освіти у частині «інформаційні системи» та «публічність інформації», заклади вищої освіти повинні отримувати вичерпну всебічно обґрунтовану (повну, об'єктивну, адекватну, точну) інформацію щодо здійснення, вдосконалення, модернізації освітнього процесу та прийняття на її основі ефективних управлінських рішень.

Одним з основних шляхів отримання такої інформації є організація та проведення моніторингових досліджень, оскільки моніторинг є спеціальною системою тривалого спостереження, котра дозволяє об'єктивно вимірювати якість освіти, оцінювати та глибше зрозуміти причини сучасних недоліків практичного застосування цієї системи й на підставі цього прогнозувати основні тенденції та динаміку розвитку освітньої галузі [7].

Адекватним інструментом моніторингу, на нашу думку, необхідно вважати анонімні соціологічні опитування студентів та викладачів закладу

вищої освіти, що дає можливість оцінити рівень надання освітніх послуг з боку внутрішніх споживачів.

Перед проведенням анкетування, як елементу внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності, необхідно вирішити ряд організаційних питань: напрям опитування; кількість запитань та їх коректність (запитання мають бути простими і зрозумілими; однозначними; не спрямовувати відповідь у певну сторону); порядок запитань (від простих до складних, від загальних до спеціальних); спосіб підвищення відсотка повернення анкет при паперовій формі анкетування (наявність супровідної частини, яка підвищує мотивацію, інтерес, гарантує анонімність, містить докладні вказівки щодо виконання анкети тощо); форму проведення анкетування (паперова форма передбачає затрати на друк анкет та їх обробку; електронна форма дозволяє обрати як персональний так і анонімний режим анкетування; часові межі доступу; проходження з будь-якої точки доступу до системи Інтернет; автоматична обробка отриманих результатів; узагальнений аналіз у числовій та графічній формі тощо).

Важливе значення для управління якістю освітньої діяльності у КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради мають різні форми зворотнього зв'язку. У навчальному закладі проводять такі види опитування :

1. «Визначення рівня готовності науково-педагогічних працівників до реформування медичної освіти в сучасному інноваційному просторі». Метою даного анкетування серед науково-педагогічних співробітників КВНЗ «Житомирський медичний інститут» ЖОР є визначення наявності у викладачів закладу вищої медичної освіти особливого особистісного стану, який передбачає наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення науково-педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. За результатами проведеного анкетування було отримано наступні результати: 93% викладачів позитивно ставляться до впровадження інновацій та

нововведень у освітню діяльність навчального закладу та лише 1% негативно відноситься до модернізації; 86% готові вдосконалити форми, методи та засоби організації освітнього процесу при викладанні своєї фахової дисципліни, тоді як 10% не вважають вдосконалення необхідним; 62% готові стати членами інноваційної групи по розробці та впровадженню інновацій та нововведень, 38% не готові до даного виду діяльності; 88% готові постійно підвищувати свій фаховий рівень на короткотривалих курсах та особистісно вдосконалюватись, 5% вважають, що рівень їх фахової діяльності не потребує підвищення кваліфікації; 66% готові стати наставниками молодих викладачів, використовуючи власний практичний досвід, тоді як 35% не вважають необхідним здійснювати обмін досвідом своєї навчальної діяльності; 75% готові задля підвищення якості освітньої діяльності здійснити перерозподіл функціональних обов'язків у межах кафедри, 25% не погоджуються з такою зміною; 91% вважає, що для забезпечення надання якісних освітніх послуг необхідно використовувати адміністративний ресурс; 94% готові до розробки, впровадження, апробації нових освітніх технологій та програм; 89% вважають себе достатньо гнучкою у поведінці людиною, яка легко адаптується до нової ситуації; 55% вважають позитивом для студентів можливість вибору навчальних дисциплін та обрання викладачів, тоді як 45% негативно ставляться до можливості обрання студентом власної траєкторії навчання. Викладачами навчального закладу було зазначено, що у зв'язку із реформуванням медичної освіти та модернізацією освітнього процесу, вони відчують: прикрість, оскільки нововведення відволікають від цілеспрямованої роботи (бар'єр концептуальний); побоювання потрапити під скорочення/ втратити займану посаду (бар'єр невдачі); апатію (бар'єр песимізму); байдужість: нововведення на ефективності роботи всеодно не позначаються (бар'єр некомпетентності); побоювання, що може виникнути суперництво, конкуренція (бар'єр взаємодії); побоювання, що доведеться освоювати нові напрями роботи (бар'єр традицій та звичок); досаду у зв'язку з тим, що руйнуються особисті плани (бар'єр особистих інтересів). У той же

час 87% респондентів відчують прагнення до досягнення успіхів у своїй професійній діяльності, орієнтацію на саморозвиток, прагнення до творчого зростання, активність до інноваційної діяльності. Важливими, на нашу думку, стали відповіді на відкрите питання «Які чинники супротиву з боку членів колективу заважають організаційним нововведенням?». Нами були отримані наступні відповіді: страх перед невизначеністю, обумовленою нерозумінням суті й наслідків нововведень; прагнення зберегти звичайні соціальні зв'язки; можливість скорочення педагогічного навантаження; побоювання стосовно підвищення інтенсивності праці. Отже, за результатами даного анкетування необхідно зробити висновок, що для якісної модернізації освітнього процесу необхідна позитивна вмотивованість усіх членів колективу, яку можливо досягти шляхом максимального поширення знань про новації.

2. «Оцінка студентами вступної кампанії» - щорічно протягом вересня проводяться опитування студентів першого року навчання з метою отримання зворотнього зв'язку з питань діяльності приймальної комісії: оцінюється чіткість і зрозумілість правил прийому; своєчасність і прозорість оголошення результатів прийому; організація прийому документів, підписання договорів; організація поселення в гуртожитки; система заходів ознайомлення з діяльністю сервісних відділів; аналізуються мотиваційні чинники вибору навчального закладу та спеціальності з метою покращення стратегії вступної кампанії.

Результати анкетування студентів щодо причин вступу до медичного інституту свідчать про те, що 58 % колишніх абітурієнтів обрали навчання в інституті за рахунок його статусу та можливості здобути ступеневу медсестринську освіту ; 23% - у зв'язку з тим, що в інституті є спеціальність, за якою вони хотіли б навчатись; 8% - за порадою родичів та друзів; 5% - за рахунок належності до групи пільговиків; у 4% була просто наявна кількість балів за сертифікатами для вступу до інституту; 2 % - не вдалось вступити в той вищий навчальний заклад, куди прагнув [8].

3. «Оцінка системи адаптації до студентського життя» - для визначення змін характеру зв'язків, ставлення студентів до змісту і організації освітнього процесу у новому освітньому середовищі з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей, ділових, поведінкових якостей, ціннісних орієнтацій, академічної активності, стану здоров'я, соціального оточення, статусу сім'ї тощо [9]. Основними аспектами вивчення адаптації студентів першого курсу є: дидактичні (пов'язані з навчанням); соціально-побутові (проживання в нових умовах, з новими людьми, незручності проживання, наявні умови підготовки до занять тощо); психологічні (проживання в новому місті, відвикання від дому, самостійність тощо); комунікативні (спілкування з одногрупниками, педагогами). Результати анкетування, що було проведено у першому семестрі 2017-2018 навчального року, визначили ключові проблеми адаптації: 50% респондентів відмічають наявність великого навчального навантаження та складність засвоєння змістовного матеріалу навчальних дисциплін; 20% відзначають, що адаптацію ускладнює необхідність відпрацювання пропущених аудиторних занять; 12% вважають, що графік освітнього процесу має надмірне навантаження; 10% мають складні соціально-побутові умови, пов'язані із проживанням у гуртожитках; 8% підкреслюють наявність проблем у спілкуванні між одногрупниками.

4. «Оцінка студентами рівня викладання» - наприкінці кожного семестру проводяться опитування студентів щодо рівня викладання предметів. Мета анкети – отримати зворотній зв'язок, краще зорієнтуватися у потребах, можливостях студентів та врахувати їх пропозиції для підвищення якості викладів та управління навчальним процесом у цілому.

Згідно даних останнього опитування, яке відбулось наприкінці I семестру 2017-2018 навчального року, 20% студентів випускних курсів вважають, що для покращення якості підготовки необхідно збільшити кількість годин практичної підготовки; 43% - підвищити рівень інформатизації освітнього процесу; 28% - урізноманітнити форми проведення навчальних занять; 7 % - покращити матеріально-технічне

забезпечення навчального закладу; 2% - більше уваги приділяти фізичному розвитку та рівню навантаження студентів.

5. «Оцінка задоволеності студентів рівням надання освітніх послуг» - за результатами анкетування щодо задоволення освітнім процесом та студентським життям було визначено, що студенти навчального закладу хотіли б збільшити кількість та покращити рівень проведення різних видів практики, студентських наукових конференцій та круглих столів, а також більше брати участь у міжнародних освітніх програмах. Респонденти вважають, що для забезпечення якості освітньої діяльності необхідно враховувати побажання студентів, а саме: розуміти труднощі, з якими стикаються першокурсники; поважати думку студентів; використовувати індивідуальний підхід до кожного студента; виявляти толерантність та доброзичливість; більше уваги приділяти фізичному розвитку та навантаженню студентів; впроваджувати новітні інформаційні технології; використовувати форми, методи та засоби, що допоможуть кращому засвоєнню матеріалу з клінічних дисциплін тощо.

6. «Оцінка студентами рівня сервісів» - наприкінці кожного навчального року проводять опитування студентів щодо їх задоволеності роботою сервісних відділів (кафедри (відділення), навчально-методичний відділ, відділ кадрів, бібліотека, відділ технічних засобів, науковий відділ, психолог інституту, соціальний педагог, їдальня, гуртожиток тощо).

Таким чином, студентами було відмічено високий рівень роботи психологічної служби (4,8 балів), навчально-методичного відділу (4,5 балів), наукового відділу (4,0 бала); середній рівень - відділу технічних засобів навчання (3,6 балів), відділу кадрів (3,4 бала). На думку респондентів, необхідно покращити роботу сервісних відділів (бібліотека, їдальня, гуртожиток).

7. «Оцінка набутих фахових компетентностей» - одне з найнеобхідніших соціологічних досліджень, що дозволяє проаналізувати рівень фахових знань, умінь та навичок здобутих випускниками закладу вищої освіти. Таку оцінку

проводять потенційні роботодавці (головні лікарі та заступники головного лікаря з медсестринства лікувально-профілактичних закладів області). За результатами анкетування проводиться глибокий аналіз змісту підготовки випускників закладу в цілому; організації процесу відбору на роботу молодих спеціалістів; рівня теоретичної та практичної підготовки випускників закладу; пропозицій та зауважень, які є актуальними та корисними для обох сторін тощо.

Висновки: Системне проведення соціологічного моніторингу є обов'язковою складовою системи забезпечення якості на інституційному рівні, оскільки інформація отримана за результатами анкетувань студентів, викладачів, роботодавців, інших зацікавлених сторін, свідчить про результативність надання освітньої послуги закладом вищої освіти (якість викладання, організація освітнього процесу, оцінка науково-методичного та організаційного забезпечення навчального курсу, кадрової політики, адаптація студентів, діяльність приймальної комісії, рівень сервісів, набуття фахової компетентності тощо) та має бути враховано при формуванні акредитаційного самоаналізу, стати одним із критеріїв оцінки педагогічної діяльності викладачів та при їх обранні на посаду; взято до уваги при періодичному перегляді освітніх програм тощо.

***Социологический мониторинг как элемент системы обеспечения
качества на институциональном уровне***

Аннотация: В статье анализируется использование социологического мониторинга как элемента внутренней системы обеспечения качества образовательной деятельности. Подчеркивается необходимость реализации стандартов и рекомендаций по обеспечению качества высшего образования в части «информационные системы» и «публичность информации» по осуществлению, совершенствованию, модернизации образовательного процесса и принятия на ее основе эффективных управленческих решений. Описывается опыт коммунального высшего учебного заведения «Житомирский медицинский институт» Житомирского областного совета по

внедрению системного социологического мониторинга в виде анкетирования студентов, преподавателей, других заинтересованных лиц, для определения уровня качества преподавания, организации образовательного процесса, оценки научно-методического и организационного обеспечения учебных дисциплин, кадровой политики, адаптации студентов, деятельности приемной комиссии, уровня образовательных сервисов, приобретение профессиональной компетентности и тому подобное.

Ключевые слова: социологический мониторинг; анкетирование; качество; качество образовательной деятельности; внутренняя система обеспечения качества.

The sociological monitoring as an element of quality assurance at the institutional level

Abstract. The article analyzes using the sociological monitoring as the element of educational activities internal quality assurance system. The necessity for providing the Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education in the part of "information system" and "publicity information" as for implementation, improvement and modernization the educational process resulted effective management decision. Also the papers describes the experience of MHEI "Zhytomyr Medical Institute" Zhytomyr Regional Council concerning the implementation of the social monitoring system at students', teachers' and other interested persons' surveys for determining the quality of teaching, organization educational process, evaluation of scientific and methodological and organizational support disciplines, personnel, students adaptation, selection committee activities, the level of educational services, acquisition of professional competence and etc.

Key words: sociological monitoring; surveys; quality; quality of educational activity; internal quality assurance system.

Використана література:

1. Національний освітній глосарій: вища освіта/2-е вид., перероб. І доп./авт.-уклад.: В.М. Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, А.В.

Ставицький, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова/ За ред.. В.Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с. ISBN 978-966-2432-22-0.

2. Закон України «Про вищу освіту» // Закон від 01.07.2014р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/1556-18](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/1556-18).

3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Указ Президента України від 01.07.2014р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

4. Концептуальні основи якості вищої освіти в Європейському та національному просторі. **Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки)** – Випуск 8(313), листопад, 2017. – С. 6-16.

5. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти /ухвалені на Міністерській конференції 2005 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf

6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти /ухвалені на Міністерській конференції 14-15 травня 2015 року, м. Єреван/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu/indirme/esg>

7. Гордійчук С. В. Якість як пріоритетний напрям освітньої діяльності медичного навчального закладу / С.В. Гордійчук // **Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки)** – Випуск 6 (303), жовтень, 2016. – С. 100-107.

8. Гордійчук С.В. Забезпечення якості освітньої діяльності за участю студентів у вищому медичному навчальному закладі / С.В. Гордійчук // **Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка** – Випуск 3 (85), 2016. – С. 37- 42.

9. Романова М. Адаптація студентів коледжу як аспект моніторингу навчального процесу / М. Романова // Молодь і ринок – № 1 (84), 2012. – С. 89-92.